

Reptes en pràctiques tradicionals dins d'un món global

Víctor Durbà i Cardo

^aDepartament de Didàctica de l'Expressió Musical, Plàstica i Corporal. Universitat de València. Victor.durba@uv.es

---

Abstract

At the sphere of the Valencian ball we assist a scenario in which the management of the practice obeys particular interests and not the expression of a conflict or the complaint of the inequality. The Valencian hegemonic class has done an institutional politics whereby it has appropriate emotions and affections. Through a traditional practice has articulated a speech that endows valencians with history and identity.

Valencian ball at the traditional trinquet is, in fact, a cultural practice that embodies a resistance to cultural change. It has been alien to the bourgeois revolutions. It is, indeed, a subaltern contra-hegemonic practice that tenses up, unwittingly, the institutional debate on the practice without being an institution. Moreover, it remains like a practice in which the traditional, cultural and local side prevails over whole sportification. In the globalizing paradigm the Valencian politics has tried to undergo the practice on the sportive cannons without contemplating the controversy and the conflict as elements for empowering the change. In this way it is tempted the capacity to renounce what makes this practice different.

Keywords: *sportification, ideology, education, politics, tension.*

Resumen

En l'àmbit de la pilota valenciana s'assisteix a un escenari en què la gestió de la pràctica obeeix a interessos particulars i no a l'expressió d'un conflicte o a la denúncia de la desigualtat. La classe hegemònica valenciana ha fet una política institucional en què s'ha apropiat de les emocions i els afectes. A través d'una pràctica tradicional ha articulat un discurs que dota als valencians d'història i identitat.

La pilota en el trinquet tradicional és, de fet, una pràctica cultural que encarna una resistència al canvi cultural. Aliena a les revolucions burgeses és una pràctica subaltern contrahegemònica que tensiona el debat institucional sobre la pràctica sense voler erigir-se com una institució. Ultra això, roman com una pràctica en què la vessant tradicional, cultural i local preval per damunt de l'esportificació completa.

Dins del paradigma globalitzador la política valenciana ha intentat sotmetre la pràctica sota els canons esportius sense contemplar la polèmica i el conflicte com a elements per empoderar el canvi. D'aquesta manera es tempta la capacitat de renunciar a allò que fa aquesta pràctica diferent.

Paraules clau: *esportificació, ideologia, educació, política, tensió.*

1. Introducció i objectius

La pilota és una pràctica cultural que encarna una resistència al canvi cultural. És una pràctica subaltern contrahegemònica, ja que, de fet, s'escenifiquen idees i valors ben diferenciats dels de la cultura hegemònica. És un contrapoder que tensiona el debat institucional sobre la pràctica sense voler erigir-se com una institució a l'ús. De fet, la cultura hegemònica que, segons García Canclini (1984), contribueix a la reproducció del sistema dominant admet espais per on els grups subalterns poden *esmunyir-se* i desenvolupar pràctiques independents capaces de satisfer les seues pròpies necessitats dins de les seues xarxes particulars. En la societat valenciana actual el trinquet, que ha esdevingut l'escenari principal on la pràctica de la pilota té lloc, n'és un clar exemple d'aquests espais subalterns.

Ultra això, roman com una pràctica en què la vessant tradicional, cultural i local preval per damunt de l'esportificació completa. El trinquet (figura 1), és, de fet, l'escenari d'una ideologia subaltern de la ruralia valenciana amb un

component ètnic important i això vol dir amb un sentiment de filiació a la història, al territori i a la llengua pròpia. La ruralia, però, com diu Pérez (2016: 241): “és una categoria social dinàmica, que s'inserix en processos culturals globals, i alhora que contribueix a la diferenciació local, és receptora i productora de significats.”

En la cultura valenciana contemporània la pilota té una llarga història de desigualtat i minorització progressiva que ha anat abocant-la a una marginalització fora del nucli de la cultura hegemònica, la qual cosa ha conformat una cultura subalterna i un *inframón* aliè a les institucions de poder, el qual ha donat lloc a estereotips en què els polítics no són vistos com *insiders*. Gairebé des del segon terç del s. XX la pilota s'hagué de desenvolupar independentment del poder fins gairebé els anys 80 del segle passat (que és quan irromp la democràcia). Cal fer esment que l'estigmatització de la pràctica per banda de la cultura *oficial* valenciana és molt antiga ja que foren nombrosos els bans que durant l'Edat Mitjana prohibien la pràctica de la pilota al carrer.

D'ençà paral·lelament al neoliberalisme, que ha trobat en l'esport l'escenari perfecte per plasmar el seu poder hegemònic, les institucions públiques valencianes han cercat un consens a fi d'esportificar aquest joc *arrossegat* en la lluita per *adaptar-s'hi o morir*; per mirar el present i afrontar el futur, és a dir, han intentat sotmetre la pràctica a una *domesticació* segons els canons esportius.

Tocant l'àmbit de *l'esport contemporani* és palès que ha seguit ritmes semblants en l'estandardització de l'espai-temps. Es pot considerar, per tant, que hi ha una globalització de l'esport que està influïda per les tendències globalitzadores de les societats modernes. Dins d'aquest fenomen s'articula el reforç de la identitat local o personal i la identitat col·lectiva amb un món intensament connectat.

Figura 1. Trinquet de Pelayo

En la política aplicada a la pilota valenciana s'ha entès el paradigma globalitzador com una relació de poder simètrica, tal i com ho estableix Robertson (1995), és a dir, en una escala micro local/macro global i no s'ha considerat que la relació pot ser asimètrica, com proposa Marramo (2006) i que, per tant, podria contemplar un canvi polèmic i conflictiu en què sentiments i emocions formen part d'aquesta política, si més no, tenint en compte que el desencant ha emergit entre els agents que configuren la pràctica arran d'aquestes decisions i que els conats de rebel·lia i inconformisme han estat eliminats quan els agents han intentat empoderar el canvi. La fraternitat i l'empatia amb els poder fàctics han estat els sentiments naturalitzats de manera que no s'entreveja cap element conflictiu i qüestionable a fi d'evitar incomodar i fer ressorgir el conflicte. S'ha optat per amagar-ne d'altres com la resignació.

Així, en un col·lectiu que, històricament, ha estat estigmatitzat per la ideologia hegemònica hi ha una desafecció cap a les institucions democràtiques valencianes que són vistes com alienes i contraproduents.

A hores d'ara, la pilota roman com un *tesor* cobejat per les classes dirigents a l'hora de trobar la identificació que els cal amb el territori i la cultura valenciana. Les pràctiques tradicionals i autòctones com la pilota valenciana esdevenen en un acte autèntic que, al nostre cas, dota els valencians d'història i identitat. Tant és així que, en l'àmbit polític o

institucional, la pilota valenciana ja està esquitxada per la pugna i el joc brut en *les lluites* entre els diferents partits que aspiren al poder (Viñas, 2013). És l'emblema que cal controlar perquè proporciona una bona propaganda en tocar *la fibra identitària*.

Aquest article pretén:

- Mostrar la relació entre neoliberalisme i globalització i el fenomen esportiu.
- Visualitzar la diferenciació entre cultura hegemònica i cultura subalterna.
- Palesar el conflicte dins de les polítiques culturals.

2. La recerca del consens i la fraternitat basat en la nostàlgia

En la política valenciana actual, pel que fa a la pilota valenciana s'assisteix a un escenari en què la gestió de la pràctica obeeix a interessos particulars i no a l'expressió d'un conflicte o a la denúncia de la desigualtat. La classe hegemònica valenciana ha fet una política institucional en què s'ha apropiat de les emocions i els afectes. A través d'una pràctica tradicional com la pilota ha articulat un discurs que dota els valencians d'història i identitat. És un dels emblemes que cal controlar a fi de construir un passat dins d'una narrativa nostàlgica en què es rememora un univers en extinció que cal conservar i *blindar*.

El prestés *blindatge* de la pràctica per banda de les institucions no contempla, però, que som a una societat líquida i permeable en que les caixes estanques que ens aïllaven del món exterior i que no influïen en el nostre àmbit han deixat de tenir sentit perquè el món ha canviat. Per tant, les relacions *construïdes* en una societat comunitària que abans eren *sòlides* i *durables* ara estan tornant *efímeres* i *canviants* sota el model globalitzador individualitzador, de rendiment i anònim. Ja no hi ha una confiança en la comunitat sinó en un mateix. Ja no es mira el passat sinó el futur i, per tant, la història deixa de tenir la importància que tenia. Estem dins del que Bauman (2005) anomena com societat líquida en contraposició a una societat sòlida.

Cal ressaltar que, independentment del color polític que ha ostentat la Generalitat Valenciana, des de l'etapa democràtica sempre ha hagut partides de diners dedicats a la pilota valenciana. Aquestes partides entren dins d'una política de conservació o *blindatge*, en què la classe hegemònica el que ha fet és apropiat-se dels records culturals i les tradicions.

Com diu Mira (2015), però, els valencians generació rere generació han quedat abandonats a una subeducació residual, dispersa, no institucional, a l'entrellat de referències sense la vigència efectiva d'un complex referencial alternatiu i equivalent que poguera presentar-se com a més pròxim als valencians en tant que valencians. Per això han assumit massivament com a elements definidors d'una identitat valenciana aquells que amb més abundància i menor consistència històrica, bàsica o programàtica han circulat pels canals i mitjans habituals de difusió dels tòpics: els menjars, les festes i un determinat paisatge agrari.

Com a metàfora il·lustrativa de la política valenciana pel que fa a la pilota hi ha la sèrie televisiva de l'extingida C.9 (televisió pública valenciana) i de l'actual *A Punt: L'alqueria Blanca* (en emissió del 2007 al 2013 a C.9 i actualment amb *A Punt* s'ha reprès l'emissió). En aquesta sèrie es "naturalitza" aquesta ideologia ambientada en una crònica nostàlgica en què un dels protagonistes és un pilotaire.

Segons Peris (2015: 230) l'esmentada sèrie havia aconseguit un públic molt heterogeni com audiència que s'allunyava de l'estereotip d'un públic valencianoparlant d'àrees rurals o semi rurals. L'entorn urbà s'incorporava a l'audiència en *prime-time* i un dels protagonistes era una pilotaire, cosa que tenia la seua transcendència perquè es trencava la visió esbiaixada de poble/ciutat o urbà/rural segons la qual a la població urbana valenciana i castellanitzada no li agradaven aquestes sèries.

Pensem, però, que, com diu Roger Bartra (2005), ací entra en joc el component malenconiós pel qual la cultura moderna valenciana inventa el seu paradís perdut i en el seu nou imaginari incorpora la pilota a més de la llengua pròpia. Arran d'açò és necessari incloure *el nacionalisme banal*, que és un terme segellat per Billig (1995) segons el qual les imaginacions nacionals es concreten d'una manera banal, és a dir, quotidiana, rutinària, trivial i endèmica. Aquesta categoria és l'embrió que explica l'estat en què es troba la societat valenciana

Així, de la mateixa manera que s'idealitza al llaurador entre tarongers, l'horta, i la barraca o l'albufera, ara també es fa

amb el pilotaire en el trinquet o en el carrer. Tot entra dins d'un procés de *museïtzació folk* banalitzat.

Segons la categoria de *nacionalisme banal*, per tant, la identitat valenciana s'entén amb un marcat perfil regionalista (dins de la identitat espanyola) la qual, segons Peris (2015), a partir de posicions conservadores ha conquistat una posició hegemònica en la societat valenciana des de la transició democràtica. Aquesta identitat col·lectiva és percebuda en un context de normalitat. No és cap element conflictiu, ni qüestionable.

Finalment, dins d'aquesta política cal destacar que en consonància amb el component malenconiós de Bartra, el fet que, en les darreres dècades s'hagen institucionalitzat les partides d'exhibició que juguen els pilotaires professionals, o s'hagen construït molts trinquets i carrers per a la pràctica encarna aquesta *reidentificació banal* valenciana en què els pilotaires i els nous espais per a la pràctica, com en la sèrie *L'alqueria Blanca* naturalitzen un estereotip.

Recapitulant, la cultura hegemònica que havia estigmatitzat a la pilota en el passat ara cerca la conciliació duent a terme una política que no admeta dissidències. Qui es va a queixar que s'invertisquen diners en aquesta pràctica? Qui es va a queixar que la pràctica assolisca de ple l'estatus d'esport institucionalitzat?

Sovint en aquesta gestió institucional de la pilota valenciana els agents de la pràctica no han tingut cap influència. No hi ha hagut un espai deliberatiu per confrontar idees i alguns s'han sentit marginalitzats, llavors el desencant ha sucumbit entre ells i han adscrit a la categoria de *folklore*, en un sentit pejoratiu, la política que es duia per banda de la ideologia hegemònica. Cal destacar que la ideologia s'entén com un bastiment intern de les relacions entre els homes (Godelier 1989).

Veus crítiques que miraven la pilota valenciana amb un projecció de present i futur més enllà de la crònica nostàlgica han estat silenciades com palesen fets com el darrer tancament de "Pilotaviu" el 31 de desembre de 2018. Aquest mitjà d'informació digital era un web en què s'informava de tota l'actualitat que envoltava a la pràctica des de moltes vessants. Finalment va haver de tancar perquè no tenia cap suport institucional.

La metàfora estructural de folklore amb que es descrivia la política valenciana la podem associar amb el fet que la tradició de la pilota a molts pobles valencians queda reduïda al passat, al museu, a la relíquia, al símbol de la comunitat perduda que cal conservar en la memòria col·lectiva. És a dir, el trinquet més que una instal·lació esportiva és un símbol de la *reidentificació banal* que ha articulat l'estratègia política a causa que la preocupació en què es practique de debò, o que la pràctica estiga viva ha estat una qüestió antropològica en què no s'ha parat atenció.

S'ha de tenir en compte, però, el substrat que hi havia sota aquesta construcció simbòlica, ja que la relació dicotòmica entre poble i ciutat, allò local i allò global continua sent un atribut diferencial del que se'n vanaglorien els aficionats a la pilota. La pilota, de fet, es manté en els pobles i en les ruralia perquè en els nuclis urbans o industrialitzats gairebé ha desapareguda per complet.

En les polítiques sobre la pràctica no s'ha contemplat, de fet, que encara continua sent una manifestació o *hàbitus de classe*, que seguint a Bourdieu (1991) és el sistema subjectiu d'estructures interioritzades que constitueixen la condició de tota objectivització i de tota a percepció. És en definitiva la interpretació del món que fa un grup. Les accions que fa.

En relació amb la política institucional duta a terme, com diu Montoya (2016) recordar el passat és la reedició d'una època gloriosa ara en runes. És cercar una autenticitat profunda. És l'imaginari fosc de la modernitat, progrés o globalització. És aquesta nostàlgia del passat, de recrear-se en ell, en allò que s'ha basat la política valenciana. Per a altres veus dissidents d'aquest discurs, però, fixar-s'hi sempre en això és vist com una cosa negativa. Hi ha qui no li agraden aquestes analogies amb el passat. Cal, per tant, forçar a mirar el present i afrontar el futur. "... *El sentimentalisme... fa més mal que una pedregà.... Parlar de la pilota com una cosa de museu, ben guardaeta, el sentiment i la figa mandanga....*"¹.

Es defuig de la comparació amb el passat perquè cal enfrontar-se al present. La recreació en el passat és vista com un entrebanc a l'avanç de la pilota en una societat global i digitalitzada en què la pilota no forma part de les seues imatges d'influència.

D'altra banda, també hi ha la nostàlgia no d'un passat sinó d'un present que està a punt d'extingir-se i també hi ha el raonament en què es qüestiona el present a través d'objectes estranys en ell. Es defuig de la nostàlgia del passat i es demana que la identitat és dels vius, dels que ocupen ara els trinquets i no dels que els ocupaven. Fent una arqueologia

---

¹ Entrevista amb el trinquet d'Oliva duta a terme durant el treball de camp.

del present hi ha qui no la compara amb el passat, sinó que considera que la cultura material del present és atemporal i no cal un passat per sospesar el present i preveure el futur. Altrament, si el present ateny al passat estem davant d'un *hàbitus fossilitzat*, és a dir, seguint amb la categoria de Bourdieu (1991) ens referim a un hàbit que no és possible atènyer-se a cap acció del present sinó que existeix però atén al passat a causa que es reproduïx una narrativa que és una continuïtat amb els ordres socials preexistents i immutable als avatars històrics.

En el trinquet, sovint, la tradició i la modernitat no convergeixen cap un espai de diàleg sinó de confrontació. La modernitat, de fet, és l'oposició necessària que molts dels aficionats necessiten per a diferenciar-se.

Amb les polítiques empreses per les institucions valencianes sovint la resposta subalterna dels agents implicats en la pràctica ha estat el distanciament polític. La percepció del que és públic: la Generalitat o la Conselleria d'Esports o d'Educació, per tant, es veu com un ens aïllat als ciutadans i les autoritats polítiques sovint són vistes com contraproductes.

Aquests fets posen de manifest que aquesta pràctica continua reforçant tota una cultura subalterna que esdevé *contrahegemònica*. Fins i tot, hi ha *precedents històrics* que donen suport als arguments de desavinença amb el poder i d'enfrontament paradigmàtic poble-ciutat o cultura subalterna *versus* cultura hegemònica. La pilota n'és un exemple

3. Conclusió

Pel que hem comprovat a través del nostre treball de camp entrevistant als agents que configuren la pràctica, la manca de *credibilitat* de la política valenciana ha estat manifesta. Per als agents tot queda en simple *propaganda* a fi de construir un imaginari.

La paradoxa o no entre esportificar una pràctica tradicional i ser fidel a una forma històrica de fer està servida. El fet d'esportificar pràctiques tradicionals implica la infidelitat a una forma històrica de fer? Cal esportificar la pràctica per eixir de la perifèria? El joc de pilota, de fet, obri molts interrogants sobre la conveniència dels esports.

D'altra banda el fet que la pilota valenciana és “un món a banda” s'evidencia quan els valors actuals ja no es corresponen amb els de la societat rural. Si la pràctica, per tant, continua tancada en costums pertanyents a una societat rural s'agreuja la marginalitat a que la sotmet la cultura de l'anonimat i el rendiment actual.

El trinquet, però, encara guarda els ingredients per a fer una revolució temporal que, com diu Han (2017), és el que cal perquè comence un temps distint. Es tracta de redescobrir el temps de l'altre que no se sotmet a la lògica de l'increment del rendiment i l'eficiència. La política neoliberal elimina el temps de l'altre i també elimina el temps de la festa, o el temps sublim nupcial (temps per a passar amb la família, noces, enterraments, maternitat, etc.), que no se sotmet a la producció. En el trinquet, en canvi, els aficionats cerquen el temps de l'altre. “A diferencia del tiempo del yo, que nos aísla y nos individualiza, el tiempo del otro crea una *comunidad*. Por eso es un *tiempo bueno*.” (Han 2017, 123).

En el trinquet, de fet, es desenvolupen habilitats socioafectives i cíviques que són percebudes com a segures, ja que tots els vincles són preconeguts, és a dir les relacions de contigüïtat i continuïtat causa efecte amb allò conegut són paleses. Els llocs on es juga a pilota es constitueixen, per tant, com uns àmbits de relació solidària. A més a més, hi ha una presència de la classe treballadora important, en clara continuïtat amb la procedència social dels aficionats.

A través de l'article s'han evidenciat les contradiccions que sospesen mantenir pràctiques antigues dins d'un món globalitzat i esportificat. La recerca de la identitat que persegueixen les institucions valencianes té el perill de quedar ancorada en un residu anacrònic, en un fòssil sinó entra dins dels mitjans de comunicació ni en els estaments educatius. Per a això cal un espai de diàleg en què s'escolten les minories.

De fet, l'intent de forjar un projecte identitari a través de la pilota valenciana en una societat tan fragmentada com la valenciana és força utòpic, si, a més, es té en compte que no hi ha cap projecció social ni educativa ni molt menys cap projecció internacional.

El fenomen, per conseqüent, com diu Marramo (2006) ha d'entendre's com una “vertadera producció de localitat” i no com una resistència inercial de formes comunitàries tradicionals a la moda expansiva de la modernitat.

Referències bibliogràfiques

- CHUL HAN, B. (2017) *La expulsión de lo distinto*. Barcelona: Herder.
- BOURDIEU, P. (1991) *El sentido práctico*. Madrid: Taurus.
- GODELIER, M. (1989) *Lo ideal y lo material*. Madrid: Taurus.
- PERIS, A. (2015) “La identitat valenciana regionalista a través de la ficció televisiva l'alqueria blanca”. *Arxius*. 32: 225-240.
- MONTOYA, J. (2016) “Hacia una cultura del presente: cultura material, tecnología y obsolescència”. *Cuadernos de literatura*. Vol. XX. N°40: 264-281.
- BARTRA, R. (2005) *La jaula de la melancolia*. México D.F.: DeBolsillo.
- MIRA, J. F. (2015) *La nació dels valencians*. Barcelona: Pòrtic.
- BAUMAN, Z. (2005) *Identitat*. València: Universitat de València.
- BILLIG, M. (1995) *Banal nationalism*. London: Sage.
- PÉREZ, J. (2016) “El món de la pilota i la ruralitat”. En V. Agulló, G. González i J. Gómez, Coord. *La pilota valenciana. Pràctica ciència i codi*. València: Universitat de València
- ROBERTSON, R. (Eds) (1995). “Glocalization: Time- Space and homogeneity-heterogeneity”. En Featherstone, S. Lash and R. Robertson M. Eds. *Global modernities*. London: Sage.
- MARRAMAO, G. (2006) *Pasaje a Occidente*. Buenos Aires. Katz.
- GARCÍA CANCLINI, N. (1984). “Gramsci con Bourdieu. Hegemonía, consumo y nuevas formas de organización popular”. *Revista: nueva sociedad*. 71: 69-78.
- VIÑAS, E. (2013) “La pelota ese oscuro objeto de deseo” en *Valencia Plaza* ,15/03/2013, Valencia.